

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-1-124-137>

УДК: 364.4 – 0532: [364 – 787.3+613.4]

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6587-0152>

Юлія Демидова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Маріупольський державний університет,
м. Маріуполь

ЕМОЦІЙНЕ СПРИЙНЯТТЯ СВІТУ ОСОБИСТІСТЮ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ОСМИСЛЕННІ

Анотація. У статті висвітлено проблему емоційного сприйняття світу особистістю у філософському осмисленні. Метою дослідження є висвітлення проблеми емоційного сприйняття світу особистістю у філософському осмисленні. Відповідно до мети вирішувалися завдання аналізу вітчизняних і закордонних філософських джерел та вивчення генези проблеми емоційного сприйняття світу особистістю у філософії на різних етапах розвитку людства і суспільних формаціях. З метою розв'язання дослідницьких завдань використовувалися методи аналізу наукових джерел, порівняння, вивчення досвіду, систематизації, узагальнення матеріалів з проблеми дослідження.

Емоційне сприйняття світу особистістю є важливим аспектом сучасної філософської науки як методологічної основи педагогічного дослідження із зазначеної проблеми. Доведено, що емоційне сприйняття світу справляє значний вплив на світогляд особистості, що включає не лише когнітивну складову, а й емоційну. Це означає, що сприйняття світу значною мірою обумовлене емоційною сферою людського буття. Емоції позначаються на ставленні особистості до світу, інших людей, до себе. Визначено сприйняття світу як постійний динамічний процес, за допомогою якого людина отримує, обробляє та інтерпретує інформацію про світ, навколишнє середовище, людей, буття. У кожної людини протягом життя формується унікальний досвід, зумовлений її емоційним сприйняттям світу, чуттєвими реакціями на певні явища, події тощо.

Проаналізовано й узагальнено внесок у розвиток теорії емоційного сприйняття світу особистістю філософів античності, Середньовіччя, епохи Відродження, Просвітництва, німецької класичної філософії, аналітичної філософії, еволюційної філософії, екзистенціалізму, феноменології, постмодернізму, ірраціоналізму, гуманізму, геополітики емоцій, постгуманізму.

Практичне значення статті полягає в тому, що її матеріали можуть використовуватися в організації роботи закладів дошкільної освіти, під час підготовки вихователів, психологів та проведення педагогічної практики студентів.

Ключові слова: емоційне сприйняття світу, емоції, емоційні стани, особистість, світогляд.

© Юлія Демидова, 2024

Вступ. Проблема емоційного сприйняття світу особистістю завжди була в полі зору філософів, які відзначали провідну роль емоцій у формуванні світогляду, цінностей, моралі й поведінки особистості дитини.

У філософії емоції розглядаються як важлива складова сприйняття світу дитиною через її відчуття себе, інших людей і довкілля. Завдяки емоціям дитина виявляє інтерес до різних явищ життя, пізнає світ, виражає своє ставлення, використовує емоції для саморозвитку, комунікації, взаємодії з іншими людьми.

Філософи різних епох і суспільних формацій, відмінних наукових шкіл звертали увагу на проблему емоційного сприйняття світу особистістю дитини, намагаючись пояснити природу, функції та значення емоцій у сприйнятті світу людиною.

Кожна суспільна формація й епоха по-різному тлумачили та розкривали проблему емоційного сприйняття світу особистістю.

Значний внесок у розвиток теорії емоційного сприйняття світу особистістю зробили античні філософи (Аристотель, Епікур, Піфагор, Платон, Теофраст); Середньовіччя (Т. Аквінський); епохи Відродження (Е. Роттердамський); Просвітництва (Т. Гоббс, Р. Декарт), німецької класичної філософії (І. Кант), аналітичної філософії (Ф. Brentano), еволюційної філософії (Ч. Дарвін, Г. Спенсер), екзистенціалізму (М. Гайдеггер, С. К'єркегор, Ж. Сартр), феноменології (Е. Гуссерль), постмодернізму (Ф. Ніцше), ірраціоналізму (А. Шопенгауер), гуманізму (Е. Фромм), геополітики емоцій (Д. Муазі), постгуманізму (Р. Брайдотті, К. Хейлс). Також проблема емоційного сприйняття світу досліджувалася українськими філософами, зокрема Г. Гораком, В. Кременем, П. Саухом, В. Табачковським, П. Юркевичем тощо.

Мета і завдання. Метою дослідження є висвітлення проблеми емоційного сприйняття світу особистістю у філософському осмисленні.

Відповідно до мети вирішувалися завдання аналізу вітчизняних і закордонних філософських джерел та вивчення генези проблеми емоційного сприйняття світу особистістю у філософії на різних етапах розвитку людства і суспільних формаціях.

Методи дослідження. З метою розв'язання дослідницьких завдань використовувалися методи аналізу наукових джерел, порівняння, вивчення досвіду, систематизації, узагальнення матеріалів з проблеми дослідження.

Результати дослідження. Емоційне сприйняття світу особистістю є важливим аспектом сучасної філософської науки як методологічної основи педагогічного дослідження із зазначеної проблеми. Емоційне сприйняття світу справляє значний вплив на світогляд особистості, що включає не лише когнітивну складову, а й емоційну. Це означає, що сприйняття світу значною мірою обумовлене емоційною сферою людського буття. Емоції позначаються на ставленні особистості до світу, інших людей, до себе.

Сприйняття світу – це постійний динамічний процес, за допомогою якого людина отримує, обробляє та інтерпретує інформацію про світ, навколишнє середовище, людей, буття. У кожній людині протягом життя формується унікальний досвід, зумовлений її емоційним сприйняттям світу, емоційними реакціями на певні явища, події тощо.

Ідея емоційного сприйняття світу бере свій початок з виникнення людства, що характеризує ставлення людини до світу та визначає характер її сприйняття. Первісні люди наділяли загадкові для них стихії різними емоціями, що відображало їхні уявлення про світ, розбіжні природні процеси, причинно-наслідкові взаємозв'язки. Таке емоційне сприйняття

світу знайшло відбиток у міфічно-язичницьких уявленнях, утілених у фольклорі, що відображає певний досвід пізнання світу і шлях розвитку.

Античні філософи по-різному оцінювали роль емоцій у сприйнятті світу. Епікур, зокрема, розмежовував відчуття й почуття. У поглядах Демокріта емоції й розум однаково регулюють поведінку людини. На переконання стоїків, емоції є джерелом страждань і помилок. Почуття в поєднанні з прагненнями визначалися ними як афекти.

Перші спроби обґрунтування емоційного сприйняття світу належать Піфагору, який використовував поняття «*aisthetikos*» («чуттєвий») для характеристики порядку й гармонії Всесвіту [27].

Аристотель розрізняв етичні (моральні), діаноетичні (інтелектуальні) чесноти й афекти, які він уважав вродженими здібностями. До афектів Аристотель відносив гнів, радість, страх, сором, що знайшло відображення в його працях «Велика етика», «Евдемова етика», «Нікомахова етика».

У своїй «Риторичі» Аристотель аналізує природу й умови появи афектів та їхній вплив на сприйняття індивідом різних явищ життя. Зокрема, описуючи страх і причини його виникнення, Аристотель зазначає, що люди вважають страшним усе, що має «велику можливість руйнувати чи заподіювати шкоду, тягне за собою великі прикроці. Тому страшними є і ознаки подібних речей» [2, с. 861].

Послідовник Аристотеля Теофраст відомий своїми працями «Етичні характери», «Про сприйняття», «Логіка», де він наводить приклади емоційних станів та досліджує вплив емоцій, як-от: гніву, страху, смутку, радості – на поведінку й моральний стан людини. Важливим аспектом його діяльності є обґрунтування емоційності мови та її впливу на інших людей, зміни їхнього сприйняття явищ і подій [17].

У середньовічній схоластичній філософії емоційне сприйняття світу пов'язується із залученням дітей до християнства й емоційного переживання своєї причетності до релігійного життя (свят, обрядів, подій), де мистецтво (музика, живопис, архітектура, риторика) посилювало емоційне сприйняття світу та впливало на світогляд і світобачення зростаючої особистості, формуючи в неї відповідну картину світу.

У своїх працях «Сума теології», «Коментарі до творів Аристотеля» Т. Аквінський доходить висновку, що емоції відіграють значну роль у житті людини, сприйнятті світу й характеризують природні реакції на зовнішні стимули, що можуть бути позитивними, пов'язаними з прагненням до чогось (любов, радість) і негативними, пов'язаними з уникненням чогось (страх, гнів).

Важливим аспектом виховання дітей є навчання їхньої здатності контролювати свої емоції. Розум має керувати почуттями, щоб вони не призводили до гріха чи моральних помилок у подальшому житті.

На думку філософа, батьки відіграють ключову роль у формуванні емоційного сприйняття світу дитиною, покликані допомогти їй краще зрозуміти свої емоції та навчати її правильного реагування на різні життєві ситуації

Емоційне сприйняття світу визначають Любов до Бога, радість від молитви та страх перед гріхом, які є важливими аспектами християнського виховання та сприяють духовному зростанню.

Отже, згідно з філософськими ідеями й положеннями Т. Аквінського емоційне сприйняття світу дитиною має гармонійно поєднуватися з розумом і духовними цінностями, що сприятиме розвиткові особистості [1;18].

В епоху Відродження зростає увага до людини, її почуттів, переживань, вона визнається найвищою цінністю. Емоційне сприйняття світу людиною знайшло відображення як у філософських творах того часу, так і в мистецтві (літературі, живописі, музиці), де на першому плані – внутрішній світ людини, її емоційні стани, що визначають сприйняття оточення та взаємодію зі світом.

У контексті гуманістичних ідей Відродження Е. Роттердамський торкається проблеми емоційного сприйняття світу як важливої здатності людини, яка має власну індивідуальність і внутрішній світ.

Цінними для нашого дослідження є ідеї Е. Роттердамського щодо емоцій, які є важливою складовою людського досвіду та повинні бути визнані і зрозумілі. Він підкреслював, що емоції можуть сприяти моральному й інтелектуальному розвиткові особистості.

У своїй праці «Похвала глупоті» (In Praise of Folly) Е. Роттердамський критикував схоластичний підхід до пізнання, який часто ігнорував емоційну сферу людського життя, оскільки справжнє розуміння світу неможливе без емоційного сприйняття.

У просвітницькій раціоналістичній філософії Т. Гоббса увага акцентується на взаємозв'язку й здатності людини сприймати світ та пізнавати його через органи відчуття. Емоційне сприйняття світу особистості детермінується бажаннями й відразою, які він тлумачить як рух життя, спонукання людей до істин, які вони шукають. Філософ зауважує на мінливості станів людини таким чином, що одні й ті ж речі здатні викликати різні бажання й відрази так само, як різні люди відчувають відмінні бажання стосовно одного об'єкта [19, с.100]. Філософ характеризує цілий спектр емоцій, які він об'єднує в групи: любов, ненависть, зневага; задоволення (розумове), невдоволення; радість, страждання, горе;

сподівання, відчай; страх, сміливість, гнів тощо. «Я кажу про подібність пристрастей, властивих усім людям, - про бажання, страх, надію і т. д., а не про схожість об'єктів цих пристрастей, якими є речі, що їх бажують, бояться, щодо яких сподіваються тощо, бо ці останні, через риси особистості і особливо через освіту, настільки відрізняються і так легко уникають нашого пізнання, що ієрогліфи людської душі ...зрозумілі лише тому, хто досліджує серця» [19, с.70]. Процес сприйняття не можливий без мислення і мови, так само без мови особистість не може висловити своє ставлення до світу й тих явищ, які вона пізнає. Будь-яке знання за Т. Гоббсом ґрунтується на почуттях і пам'яті.

У філософському трактаті «Пристрасті душі» Р. Декарт звертається до дослідження емоцій (пристрастей) не в моральному контексті, а з позицій осягнення світу і його сприйняття, стверджуючи, що всі пристрасті «за своєю суттю добрі, і що все, що ми повинні уникати, це зловживання ними або їх надмірність» [12, с. 211], ставлячи таким чином під сумнів ідеї античних філософів (Аристотеля, Платона) щодо природи емоцій.

Будучи засновником раціоналізму, Р. Декарт прагнув винайти метод, який би якнайкраще забезпечував пізнання світу особистістю. Учений вперше застосував термін «свідомість», визначаючи його як певні ідеї, думки, афекти, вольові акти, узагальнення.

На думку Р. Декарта, контроль над емоціями є важливим для раціонального мислення й ухвалення рішень.

У німецькій класичній філософії І. Канта сприйняття світу пов'язується з концепцією суджень, що ґрунтується на чуттєвості (почуття, емоції), розумі (умовиводи) та розсудливості (поняття і судження) індивіда. Філософ уперше увів до наукового обігу поняття «світогляд», який є результатом сприйняття та осмислення світу й себе в ньому. Сприйняття світу і його пізнання є результатом поєднання почуттів і понять. Почуття й емоції є важливою частиною людської природи, сприяють пізнанню світу й моралі. Філософ вважав, що емоції є суб'єктивними та змінними, тоді як пізнання і мораль вимагають певної об'єктивності й універсальності. На думку І. Канта, неконтрольовані волею й розумом емоції можуть бути небезпечними. Саме тому він поділяє емоції на патологічні й моральні. Патологічні емоції визначають крайнощі і, як правило, залежать від зовнішнього стимулу, зокрема радість, сум, страх, гнів. Моральні ж емоції залежать від самої людини, її вихованості (розсудливості) або досконалості. Такими емоціями є повага, совість, любов. Згідно з розумінням емоцій І. Кантом патологічні емоції є слабкі й недостойні людини, тоді як моральні емоції є сильними та шляхетними.

Теорія пізнання Ф. Brentano (1838-1917), представника аналітичної філософії, побудована на психологізації цінностей, які є основою формування позитивних і негативних емоційних проявів любові й ненависті. Через інтенційність Ф. Brentano спробував розкрити

сутність емоцій як феноменів, що відрізняються від відчуттів, уявлень і суджень. На думку вченого, емоції не відображають реальність, але надають їй певного смислу чи цінності. «Будь-який психічний феномен містить у собі щось як об'єкт, хоч і не однаковим чином. В уявленні щось представляється, у судженні щось стверджується чи заперечується, у коханні – любиться, у ненависті – ненавидиться тощо» [7, с. 33].

На переконання філософа, прояви емоцій, їхня інтенсивність, спрямованість і тональність залежать не лише від спадковості, а й від виховання й культури особистості.

В еволюційній теорії емоцій Ч. Дарвіна, яка була оприлюднена в його книзі «Прояви емоцій у людини і тварин» (1872 р.) [11], наводяться приклади на користь відсутності суттєвої різниці в поведінці людини і тварин. Згідно з теорією вченого емоції виникли у процесі еволюційного розвитку живих організмів як адаптивні механізми їхнього пристосування до життєвих умов і різних обставин, а прояви емоцій та відповідні тілесні зміни, що їх супроводжують, він пояснював рудиментальними реакціями організму.

Теорія Ч. Дарвіна стосовно розуміння ним емоційної сфери людини та її здатності до емоційного сприйняття світу стала поштовхом до розвитку еволюційної теорії емоцій, яку поглиблював Г. Спенсер на ґрунті позитивістської філософії. З точки зору Г. Спенсера, емоції є результатом адаптації організмів до середовища та способом регулювання внутрішніх станів. Учений виокремлював прості й складні типи емоцій. Прості, на його думку, виникають через вплив зовнішніх подразників, таких як біль, задоволення, страх, гнів, тоді як складні емоції (любов, ненависть, сором) є результатом поєднання простих емоцій з ідеями. Також учений виділяє рівні емоцій, де нижчий однаково притаманний людям і тваринам, а вищий може характеризувати тільки людей на різних етапах розвитку цивілізації. Зважаючи на це, Г. Спенсер пов'язує відчуття, почуття, емоції зі сприйняттям світу, виникненням ідей як певного результату осягнення світу. У роботі «Синтетична філософія» автор детально описує різні форми сприйняття світу (часу й руху) з позиції об'єкта і суб'єкта, де світ розуміється не лише як довкілля, а й як соціум [26]. Згадана теорія, проте, так і не змогла пояснити розмаїття емоційного світу людини та зумовила висновок про відмирання емоцій у подальшій еволюції живих організмів.

Розуміння проблеми світу та його емоційного сприйняття особистістю є стрижневим у філософії екзистенціалізму. З позицій екзистенційної філософії людина стикається з безліччю проблем, страждань, протиріч, абсурдом, що не можна повністю пояснити, розв'язати за допомогою розуму або науки. Саме тому емоції, почуття, інтуїція, воля та свобода розглядаються в ролі основних джерел пізнання себе та сприйняття світу. З огляду на ці позиції цілком зрозумілою є критика С. К'єркегором ідей Г. Гегеля, в основі яких було заперечення розумності влаштування світу. У розумінні С. К'єркегора людина емоційно

сприймає світ, а це означає, що її сприйняття й пізнання світу є суб'єктивним, тоді як об'єктивне пізнання є недосяжним.

Емоційне сприйняття світу залежить від ставлення особистості до релігії, моралі, суспільства й інших аспектів людського буття. Так, С. К'єркегор запропонував концепцію трьох стадій становлення людини: естетичної, етичної й релігійної, що визначають різні способи емоційного сприйняття свого життя людиною.

Значний вклад у розвиток ідеї емоційного сприйняття світу належить Ж.-П. Сартру, який у «Нарисі теорії емоцій» (1939) запропонував модель «емоція – свідомість – світ», що дозволяє зрозуміти емоції як спосіб сприйняття й пізнання світу, а також адаптації до складних життєвих ситуацій.

Робота Ж.-П. Сартра «Екзистенціалізм – це гуманізм» дозволяє краще зрозуміти роль емоцій у сприйнятті особистістю світу, де екзистенціалізм розглядається як постійна втрата рівноваги, де емоційне сприйняття світу є суб'єктивним процесом, спрямованим на формування людиною власних смислів, цінностей і самої себе.

Феноменологічний метод Е. Гуссерля збагатив екзистенційну методологію, що ґрунтувався на ідеї вивчення свідомості на основі інтуїції. Метод Е. Гуссерля сприяє внутрішньому входженню в потік людської свідомості. Феноменологічний метод Е. Гуссерля показав свою ефективність не лише в загальних дослідженнях людської свідомості як феномену, спрямованого на пізнання та сприйняття світу, а й у дослідженнях повсякденної свідомості, що перебуває в емоційній навантаженості чи перенавантаженості емоціями, здебільшого негативними. Основними формами емоційного стану повсякденної свідомості з точки зору філософа виступають страх, провина, відповідальність, турбота тощо.

Постмодерністська концепція світосприйняття Ф. Ніцше побудована на запереченні цінностей, смислу життя, моралі й Бога, що знайшло відображення в таких працях, як «Так говорив Заратустра: Книга для всіх і для нікого», «По ту сторону добра і зла», «Генеалогія моралі». Натомість філософ просуває ідею надлюдини, здатної долати обмеження й цінності суспільства та творити власні закони життя. У цьому контексті воля до влади є провідною ідеєю, що утверджує сильну, енергійну, самодостатню особистість. Надлюдина відкидає такі емоції, як страх, відчай, співчуття, які роблять її слабшою, та плекає радість, гордість, любов до життя, які роблять її сильнішою. Автор переконаний, що внутрішні переживання є доповненням для зовнішнього сприйняття світу, для нього було важливим позбутися однобічного пізнання світу [23; 24]. Водночас емоції можуть бути джерелом сили й натхнення для людини, оскільки через них можна досягти більшого розуміння себе та світу.

У філософській концепції М. Шопенгауера емоції розглядаються як прояви волі в людини та поділяються на афекти і настрої, де афекти – це сильні й раптові емоції, які

порушують розсудливість і самоконтроль особистості, а настрої – слабкі, але тривалі емоції, що визначають нашу оцінку світу й себе. Провідною тезою філософії М. Шопенгауера є характеристика емоцій як необхідної умови нашого життя, а також джерела нещастя, які здебільшого заважають досягати спокою і блаженства, що можливо лише через згасання волі.

Емоційне сприйняття світу в гуманістичній філософії Е. Фромма розкривається через модуси володіння й буття. Е. Фромм із цього приводу наголошував: «Це два базові модуси досвіду, що їхні сили відповідно визначатимуть відмінності між характерами осіб і різними типами соціального характеру» [28, с.29]. Аналіз праць Е. Фромма доводить, що емоції є важливою складовою людського буття, яка впливає на сприйняття світу й вибір особистістю способу життя, де базові модуси визначають орієнтацію емоційного сприйняття світу.

У філософській теорії емоцій мас Д. Муазі доводить циклічність і зворотність емоцій у глобальному сенсі, обстоює ідею зіткнення емоцій в історичному поступі людства. Його бачення й розуміння емоцій відрізняється від поглядів Ф. Фукуями [13], де переважають оптимістичні емоції стосовно майбутнього демократії, та С. Гатінгтона, який вельми песимістично схарактеризував битву цивілізацій. На противагу їм Д. Муазі виокремив три базових емоції: страх, надія, приниження, які, на його думку, пов'язані з упевненістю, здатністю вирішувати власні проблеми та поратися з труднощами, а також із взаєминами з іншими. «Страх – це невпевненість у собі. Якщо у вашому житті переважає страх, ви побоюєтеся теперішнього й очікуєте, що майбутнє стане іще не безпечнішим. На противагу страхові, надія – це вияв упевненості, вона ґрунтується на переконаності, що сьогодні краще за вчора, а завтра буде краще за сьогодні. А приниження – це зачеплена впевненість тих, хто втратив віру у майбутнє» [22, с. 21]. На думку автора, від балансу цих емоцій залежить не лише здоров'я окремої особистості чи нації, а й світу загалом, що знайшло підтвердження через застосування авторського методу – картографії емоцій.

У працях постгуманістів [4; 5; 10; 14; 16] емоційне сприйняття світу особистістю розглядається через призму взаємодії людини з технологіями, а також в умовах, коли вона перестала бути мірилом усіх речей.

Р. Брайдотті, зокрема, відстоює думку, що технології можуть змінювати не лише фізичне тіло, а й впливати на емоції та спосіб мислення людини. Філософія вважає, що емоції є важливим аспектом нашого існування, який не можна ігнорувати в контексті технологічних, кліматичних змін. У своїй концепції авторка критикує антропоцентричний підхід, який ставить людину в центр всесвіту та пропонує постгуманістичний підхід, який враховує емоційні зв'язки між усіма формами життя [3;6]

Теоретикня постгуманізму розглядає емоційне сприйняття світу як новий спосіб розуміння суб'єктивності та взаємодії з навколишнім світом, що виходить за межі традиційного гуманістичного світогляду.

Розкриваючи феномен постгуманістичної суб'єктності, Р. Брайдотті звертає увагу на емоційний аспект, справедливо вважаючи, що емоції є невід'ємною частиною досвіду особистості та мають враховуватися під час формування нових моделей суб'єктивності.

У постгуманістичному підході емоції відіграють ключову роль у взаємодії з навколишнім світом. Дослідниця підкреслює, що емоційне сприйняття світу допомагає краще налагодити зв'язки людини з іншими живими істотами та природою [4].

У працях Р. Брайдотті простежується зв'язок емоцій з моральною сферою особистості, яка є важливою не лише у сприйнятті світу, а й у взаємодії з ним через етичні відносини, засновані на співчутті, емпатії та взаємоповазі.

Таким чином, у своїх працях Р. Брайдотті апелює до емоційного сприйняття світу в контексті постгуманізму, пропонуючи нові способи розуміння суб'єктивності та взаємодії з навколишнім світом через модули «тварини», «земля», «технології» [5].

Ці ідеї постгуманізму як концепції поділяла й К. Хейлс, яка досліджувала, яким чином цифрові технології впливають на наше сприйняття реальності й емоційний стан. Вона стверджувала, що технології залежно від їхнього використання можуть як покращувати, так і погіршувати емоційне благополуччя особистості. У своїх працях «Як ми стали постлюдськими: віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці», «Моя мама була комп'ютером: цифрові теми та літературні тексти» вона акцентувала на тому, що емоції відіграють важливу роль у формуванні розуміння світу особистістю та взаємодії з ним [14; 15].

Аналізуючи, як інформаційні потоки впливають на наші емоції, учена дійшла висновку, що в умовах інформаційного перенасичення емоційні реакції можуть бути змінені або навіть пригнічені. Механізмами емоційного сприйняття світу філософія визначила інтерес, здивування, заціпеніння, схвильованість як такі, що сприяють формуванню уявлень особистості про світ та спонукають до активного пізнання в цифрову епоху.

Українські філософи також досліджували питання, пов'язані з емоційним сприйняттям світу особистістю, акцентуючи увагу на таких важливих аспектах: свідомості, світогляді, формуванні картини світу, способах досягнення світу тощо.

Особливістю «філософії серця» П. Юркевича є глибоке розуміння емоцій у сприйнятті світу й духовному житті дитини. У праці «Серце і його значення у духовному житті людини, згідно зо Словом Божим» філософ наголошує на тому, що серце є зосередженням усієї пізнавальної діяльності людини, а також багатогранних духовних почувань, зворушень і

пристрастей [31, с.29]. Це означає, що людина не обмежується лише мисленням, розумом у сприйнятті світу, а опирається на свою емоційну природу, емоційне сприйняття. Звідси й розуміння сприйняття світу, де світ розглядається як «система явищ життєвих, повних краси та знаменності, що існує і відкривається насамперед для глибокого серця і звідси вже для розуміючого мислення. Завдання, які вирішує мислення, відбуваються у своїй останній підставі не з впливів зовнішнього світу, а з потягів та нечуваних вимог серця» [30, с. 85]. Філософ апелює до Біблії й аналізує поширені звороти «зрозуміти серцем», «пізнати серцем» як шлях сприйняття світу, де на першому плані емоційна складова, здатна впливати на мислення і ставлення до різних явищ, інших людей тощо.

У працях В. Кременя акцентується увага на антропологічній кризі, проявами якої є зміна генофонду людства, зростаючий тиск на людину стресових навантажень, переконструювання біологічної основи людини, які безумовно позначаються на емоційному сприйнятті світу та загострюють саму проблему людини. Вихід із цієї ситуації учений убачає в утвердженні людиноцентризму як типу метафілософії й світогляду, що «розвиває і культивує розмірковуючий, поліфонічний тип пізнання, котре долає економцентризм (прагматизм) людського буття» [21, с. 16]. Одним із провідних є креативний метод осягнення реальності. Сприйняття світу, осягнення буття впливають на ставлення людини, оцінку, пошук істини. Людина може активно перевіряти свої знання, критикувати, оцінювати, уточнювати, поглиблювати свої уявлення завдяки критичному підходу [21, с. 107].

П. Саух, зокрема, у своїх працях виділяє такі форми осягнення світу: почуття, знання, цінності, оцінки, а також переконання, приписи й настанови, які разом визначають рівень усвідомленої залученості особистості до світу. «За рівнями своєї організації світогляд може бути поділений на світовідчуття (світ і ставлення до нього відтворюється тут у чуттєво-емоційній формі: оптимістичній, песимістичній, нейтральній), світосприйняття (знання й просторово-часові уявлення про світ, які, синтезуючись, дають у результаті цілісний образ світу); світорозуміння (образ світу набуває рис картини світу, яка відрізняється від образу світу тим, що містить пояснення; може бути міфологічною, релігійною, буденною, художньою, філософською, науковою)» [25, с.11]. На думку автора, світовідчуття, світосприймання і світорозуміння характеризують світоперетворення на основі віри, надії, любові.

Обговорення. Дослідженню емоційного сприйняття світу особистості було присвячено низку праць. У дисертаційному дослідженні «Соціально-філософська рефлексія сучасної наукової картини світу» Л. Чернової визначаються змістовний, ціннісний, структурний і функціональний виміри наукової картини світу в її динаміці й трансформації. Дослідниця розуміє під картиною світу певне узагальнення й систематизацію різних форм

соціального досвіду, що визначають розбіжні картини світу (наукову, інформаційну, художню, мовну тощо). Усі вони розподіляються на конкретно-наукові й у межах окремої науки і загальнонаукові (природничо-наукова, суспільно-наукова і картина світу людини). Проте, на думку авторки, «найвищою формою узагальнення і систематизації всіх існуючих у певній історичний період форм соціального досвіду є всезагальна чи універсальна картина світу, яка є пізнавальною основою міфологічного, релігійного чи філософського світогляду» [29, с.6].

Наукова картина світу розкриває складний і багатогранний світ на основі досягнень усіх галузей науки, де людина також включена до картини світу. Загальнокультурний сенс наукової картини світу визначається не лише причетністю людини, а й її здатністю до сприйняття світу та його перетворення.

Схожі думки знаходимо й у дисертаційному дослідженні І. Григорків «Аксіологічні виміри сучасної наукової картини світу», де автор цілком слушно зауважує, що на зміну традиційній «безсуб'єктній» картині світу приходить інша, де людина і її цінності займають належне місце. Це дає підстави авторці виділити два рівні в загальній картині світу: індивідуальний (чуттєвий) і надіндивідуальний (науковий).

Досліджуючи генезу становлення наукової картини світу в класичній, некласичній і посткласичній науці, І. Григорків розглядає світоглядну трансформацію, сприйняття світу через логіку сучасного розуміння дійсності, аксіологічне зрушення, визнання людиномірності всесвіту, що демонструє аксіолого-суб'єктивне сприйняття світу та дозволяє говорити про єдність людини і світу, формувати адекватний образ еволюціонуючого світу [20, с. 11].

Висновки. Таким чином, емоційне сприйняття світу перебувало в полі зору філософів різних епох і суспільних формацій, які по-різному розуміли сутність досліджуваного феномену та визначали його.

Практичне значення статті полягає в тому, що її матеріали можуть використовуватися в організації роботи закладів дошкільної освіти, під час підготовки вихователів, психологів та проведення педагогічної практики студентів.

Дослідження не вичерпало всіх можливостей, подальшого вивчення потребує проблема емоційного сприйняття світу дітьми дошкільного віку в концептуальному осмисленні, а також створення діагностувальних і формувальних методик з емоційного сприйняття світу дітьми дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Aquinas F. Summa Theologiae: A Concise Translation, T. McDermott. London : Eyre & Spottiswoode, 1989.

2. Aristotle. *The Complete Works Kindle Edition*. USA : ATN Classic, 2024.
3. Braidotti R. *Nomadic Theory: The Portable Rosi Braidotti*. New York : Columbia University Press, 2012. 416 p.
4. Braidotti R. *Posthuman Critical Theory*. Banerji D., Paranjape M. (eds.). *Critical Posthumanism and Planetary Futures*. New Delhi : Springer, 2016. P. 13–32. https://doi.org/10.1007/978-81-322-3637-5_2
5. Braidotti R. *The Posthuman*. Cambridge : Polity Press, 2013. 180 p.
6. Braidotti R. A. *Theoretical Framework for the Critical Posthumanities Theory*. *Culture & Society*. 2019. Vol. 36(6). P. 31–61. <https://doi.org/10.1177/0263276418771486>
7. Brentano F. *On the several senses of being in Aristotle*. California : University of California Press, 1975.
8. Brentano F. *The Foundation and Construction of Ethics*, transl. by Elizabeth Schneewind, New York : Humanities Press, 1973.
9. Brentano F. *The Theory of Categories*, transl. by Roderick Chisholm and Norbert Guterman. The Hague : Nijhoff, 1981.
10. Clarke B. *Posthuman Metamorphosis: Narrative and Systems*. New York : Fordham University Press, 2008. 192 p.
11. Darwin C. *The Expression of the Emotions in Man and Brain*. New York : Houghton Mifflin Harcourt, 2009.
12. Descartes. R. *The Passions of the Soul* / Peter Remnant and Jonathan Bennett (Eds.). Cambridge : Cambridge University Press, 1996.
13. Fukuama F. *The End of History and the Last Man*. New York : Free Press, 1992.
14. Hayles N. K. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago and London : University of Chicago Press, 1999.
15. Hayles N. K. *My Mother Was a Computer: Digital Subjects and Literary Texts*. Chicago and London: University of Chicago Press, 2005.
16. Herbrechter S. *Posthumanism: A Critical Analysis*. London : Bloomsbury Academic, 2013. 248 p.
17. Theophrastus. *The Moral Characters of Theophrastus*. UK : Hard Press, 2018.
18. Аквінський Т. Коментарі до Арістотелевої «Політики» / пер. з латини О. Кислюк; авт. передм. В. Котусенко. 2-е вид. Київ : Основи, 2003. 796 с.
19. Гоббс Т. *Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної і цивільної*. Київ: Дух і літера, 2000.
20. Григорків І. Р. *Аксіологічні виміри сучасної наукової картини світу : автореф. дис. ... канд. філос. наук*. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2008. 20 с.
21. Кремень В. Г. *Філософія людиноцентризму в освітньому просторі*. Київ : Товариство «Знання» України, 2010. 520 с.
22. Муазі Д. *Геополітика емоцій. Як культури страху, приниження та надії змінюють світ*. Київ : Брайт Стар Паблішинг, 2018. 164 с.
23. Ніцше Ф. *Так мовив Заратустра: Книга для всіх і для нікого* / перекл. нім. Л. Гринюк. Коломия : Галицька накладня Якова Оренштайна, 1910.
24. Ніцше Ф. *По той бік добра і зла. Генеалогія моралі* / перекл. з нім. А. Онишко. Львів : Літопис, 2002.
25. Саух П. Ю. *Філософія : навчальний посібник*. Житомир : Видавництво Житомирського державного педагогічного університету, 2003. 254 с.
26. Спенсер Г. *Синтетична філософія*. Київ: Ніка-Центр, 1997. 512 с. (Серія «Пізнання»; Вип. 2).
27. Туренко В. Е. (2023). *Рання грецька філософія: рефлексії про політику і право*. Монографія. Київ : Дух і Літера, 2023.
28. Фромм, Е. *Мати або бути?* Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2020.
29. Чернова Л. П. *Соціально-філософська рефлексія сучасної наукової картини світу : автореф. дис. ... канд. філософ. наук*. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. Київ, 2011. 20 с.
30. Юркевич П. Д. *Сердце и его значение в духовной жизни человека по учению слова Божия*. Труды Киевской духовной академии. Кн. 1, отд. 2, 1860. С. 63-118.
31. Юркевич П. Д. *Твори*. Вінніпег : Вид. Колегії Св. Андрія, 1979.

References

1. Aquinas, F. (1089). *Summa Theologiae: A Concise*. London: Eyre & Spottiswoode.
2. Aristotle. (2024). *The Complete Works Kindle Edition*. USA: ATN Classic.
3. Braidotti, R. (2012). *Nomadic Theory: The Portable Rosi Braidotti*. New York: Columbia University Press.
4. Braidotti, R. (2016). Posthuman Critical Theory. In: Banerji D. & Paranjape M. (Eds.). *Critical Posthumanism and Planetary Futures* (pp. 13–32). New Delhi: Springer. https://doi.org/10.1007/978-81-322-3637-5_2
5. Braidotti, R. (2013). *The Posthuman*. Cambridge: Polity Press.
6. Braidotti, R. A. (2019). Theoretical Framework for the Critical Posthumanities Theory. *Culture & Society*, 36(6), 31–61. <https://doi.org/10.1177/0263276418771486>
7. Brentano F. (1975). *On the several senses of being in Aristotle*. California: University of California Press.
8. Brentano, F. (1973). *The Foundation and Construction of Ethics*. New York: Humanities Press.
9. Brentano, F. (1981). *The Theory of Categories*. The Hague: Nijhoff.
10. Clarke, B. (2008). *Posthuman Metamorphosis: Narrative and Systems*. New York: Fordham University Press.
11. Darwin, C. (2009). *The Expression of the Emotions in Man and Brain*. New York: Houghton Mifflin Harcourt.
12. Descartes. R. (1996). *The Passions of the Soul*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Fukuama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
14. Hayles, N. K. (1999). How We Became Posthuman. *Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago and London: University of Chicago Press.
15. Hayles, N. K. (2005). *My Mother Was a Computer: Digital Subjects and Literary Texts*. Chicago and London: University of Chicago Press.
16. Herbrechter, S. (2013). *Posthumanism: A Critical Analysis*. London: Bloomsbury Academic.
17. Theophrastus. (2018). *The Moral Characters of Theophrastus*. UK: Hard Press.
18. Akvinskyi, T. (2003). *Komentari do Aristotelevoi "Polityky"*. [Commentaries on Aristotle's "Politics"]. (2nd ed.) Kyiv: Osnovy.
19. Hobbs, T. (2000). *Leviatan, abo Sut, budova i povnovazhennia derzhavy tserkovnoi i tsyvilnoi* [Leviathan, or the essence, structure and powers of the ecclesiastical and civil state]. Kyiv: Dukh i litera.
20. Hryhorkiv, I. R. (2008). *Aksiologichni vymiry suchasnoi naukovoï kartyny svitu* [Axiological dimensions of the modern scientific picture of the world] (PhD Abstract, Chernivtsi).
21. Kremen, V. H. (2010). *Filosofiiia liudynotsentryzmu v osvithnomu prostori* [The philosophy of human-centeredness in the educational space]. Kyiv: Tovarystvo "Znannia" Ukrainy.
22. Muazi, D. (2018). *Heopolityka emotsii. Yak kultury strakhu, prynyzhennia ta nadii zminiuiut svit* [Geopolitics of emotions. How cultures of fear, humiliation, and hope change the world]. Kyiv: Brait Star Pabliashynh.
23. Nitsche, F. (1910). *Tak movyv Zaratustra: Knyha dlia vsikh i dlia nikoho* [Thus Spoke Zarathustra: A Book for All and No One]. Kolomyia: Halytska nakladnia Yakova Orenshtaina.
24. Nitsche, F. (2002). *Po toi bik dobra i zla. Henealohiia morali* [On the other side of good and evil. Genealogy of morality]. Lviv: Litopys.
25. Saukh, P. Yu. (2003). *Filosofiiia* [Philosophy]. Zhytomyr: Vydavnytstvo Zhytomyrskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu.
26. Spenser, H. (1997). *Syntetychna filosofiiia* [Synthetic philosophy]. Kyiv: Nika-Tsentr.
27. Turenko, V. E. (2023). *Rannia hretska filosofiiia: refleksii pro polityku i pravo* [Early Greek philosophy: Reflections on politics and law]. Kyiv: Dukh i Litera.
28. Fromm, E. (2020). *Maty abo buty?* [To have or to be?]. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia.
29. Chernova, L. P. (2011). *Sotsialno-filosofska refleksiiia suchasnoi naukovoï kartyny svitu*. [Socio-philosophical reflection of the modern scientific picture of the world]. (PhD Abstract, Kyiv).
30. Yurkevych, P. D. (1860). *Serditse i eho znachenie v dukhovnoi zhizni cheloveka po ucheniiu slova Bozhiia* [Heart and its meaning in the spiritual life of a person according to the teachings of the word of God]. *Trudy Kievskoi dukhovnoi akademii*, 1(2), 63-118.
31. Yurkevych, P. D. (1979). *Tvory* [Works]. Vinnipeh: Vyd. Kolehii Sv. Andreia.

*Yulia Demydova,
PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Mariupol State University,
Mariupol*

EMOTIONAL PERCEPTION OF THE WORLD BY PERSONALITY IN A PHILOSOPHICAL SENSE

Abstract. *The article highlights the problem of an individual's emotional perception of the world in a philosophical sense. The purpose of the study is to highlight the problem of an individual's emotional perception of the world in a philosophical sense. Following the goal, the tasks of analyzing domestic and philosophical sources and studying the genesis of the problem of emotional perception of the world by an individual in philosophy at various stages of the development of humanity and social formations are solved. To solve the research tasks, the methods of analysis of scientific sources, comparison, and study of experience, as well as systematization and generalization of materials on the research problem, are used. An individual's emotional perception of the world is an essential aspect of modern philosophical science as a methodological basis for pedagogical research on the specified problem. It has been proven that the emotional perception of the world significantly influences an individual's outlook, including a cognitive component and an emotional one. This means that the emotional sphere of human existence primarily determines the perception of the world. Emotions affect a person's attitude to the world, other people, and themselves. Perception of the world is defined as a constant dynamic process by which a person receives, processes, and interprets information about the world, environment, people, and being. Each person has a unique experience during his life, determined by his emotional perception of the world, emotional reactions to certain phenomena, events, etc.*

The contribution to the development of the theory of emotional perception of the world by the personality of the philosophers of antiquity, the Middle Ages, the Renaissance, the Enlightenment, German classical philosophy, analytical philosophy, evolutionary philosophy, existentialism, phenomenology, postmodernism, irrationalism, humanism, geopolitics of emotions, posthumanism is analyzed and summarized.

The practical significance of the article is that its materials can be used in the organization of preschool education institutions, during the training of educators and psychologists, and in conducting pedagogical practices of students.

Key words: *emotional perception of the world, emotions, emotional states, personality, worldview.*

Стаття надійшла до редакції 05.08.2024.

Стаття прийнята до публікації 02.09.2024.